

MASARYKOVA UNIVERZITA

Geografie sídel

Úvod do problematiky

Vývoj geografie sídel – hlavní směry

3 hlavní směry (proudy):

- ❏ A) geografie osídlení (settlement geography) – sídelní systémy, sídla - brány jako vnitřně stejnorodá, vztahy mezi sídly
- ❏ B) geografie města (urban geography) – vnitřní struktura měst, morfologické, genetické a sociodemografické znaky, vývoj, problémy měst
- ❏ C) geografie venkova (rural geography) – venkovské osídlení a jeho problémy
- ❏ Relativně autonomní disciplíny GS

Sídlo

- ❏ Sídlo = seskupení sídelních jednotek (domů) včetně hospodářských objektů a dopravních zařízení na určitém vymezeném území; základní jednotka osídlení.
- ❏ Prostorově oddělené jednotky navzájem propojené celou řadou významných vazeb ekonomického, legislativního, administrativně správního, sociologického ekologického aj. původu a charakteru.

Sídlo

➤ Základní diferenciacie:

A. Venkovská sídla (sídla venkovského typu)

- Rozptýlená (samoty) – Amerika, Austrálie, horské oblasti, subpolární oblasti
- Skupinová – Evropa, Afrika, Asie, V pobřeží USA

B. Městská sídla (sídla městského typu)

Sídelní síť - osídlení

- Soustava (síť) sídel, komunikací propojujících jednotlivá sídla a ostatní složky osídlení (zemědělská, výrobní, obchodní, rekreační, lázeňská a jiná specializovaná funkční zařízení) realizovaná v území lidskou činností.

- Osídlení se skládá ze dvou základních složek:
 - materiálních (stabilní složka, např. vzhled sídel)
 - sociálních (dynamická složka, např. obyvatelstvo, včetně jeho veškerých aktivit)

Obec

- ☒ Nejnižší administrativní sídelní jednotka.
- ☒ Má právní subjektivitu a místní orgány správní moci.
- ☒ *Pozor! Obec nemusí být základní jednotkou osídlení (může se skládat z několika sídel)!*

Sídlní lokalita

- ▣ Typické spíše pro venkov.
- ▣ Jedná se o jednotlivá sídla od sebe oddělená nezastavěnými plochami.
- ▣ Zahrnuje minimálně třicet trvale bydlících obyvatel nebo deset bytových jednotek.

Urbanistický obvod

- ▣ Typické pro města.
- ▣ Jde o dílčí části měst vymezené podle určitého znaku (historický vývoj, funkční využití...).

Vývoj osídlení

2 faktory urbanizace:

- ❏ **Dynamický faktor** ve vývoji osídlení je charakterizován především vývojem počtu obyvatelstva, změnami ve vývoji výrobních silách.
- ❏ **Statický faktor** pak především již vytvořenými a dále fungujícími fyzickými fondy, infrastrukturní základnou osídlení.

Faktory vzniku sídel

- ❏ Přírodní podmínky - reliéf, klima, vegetace, geologické podloží atd.
- ❏ Socioekonomické podmínky – doprava, služby, výroba apod.
- ❏ Činitelé obecného charakteru – administrativní a politické uspořádání.

Typy sídel

- ❏ 1. **přechodná** /dočasná/- Mongolové; primitivní- jurta- kočovníci ve stepích; indiáni- kmeny v Amazonii, polopouště; moderní - houseboaty, karavany, meteorolog. stanice, polární stanice
- ❏ 2. **trvalá**- osídlení => samota => osada => vesnice => město
 - *rozptýlené* /samoty/- USA, Skand, Austrálie, J Afrika /farmy se zeměd'. využitím/ + Bretaň
 - *skupinové* - původ obyv- Asie, Evropa, SV USA; menší rozloha zeměd'. půdy na 1 usedlost
 - *vesnické osídlení* – rozptýlené - farmy, ranče s obrovskými polnostmi; čas od času centrum s obchodem, poštou školou, benzínkou /do školy děti autobusem/
 - *rozptýlené* - osídlení na Šumavě – bývalé Sudety

Vznik a vývoj sídelního systému

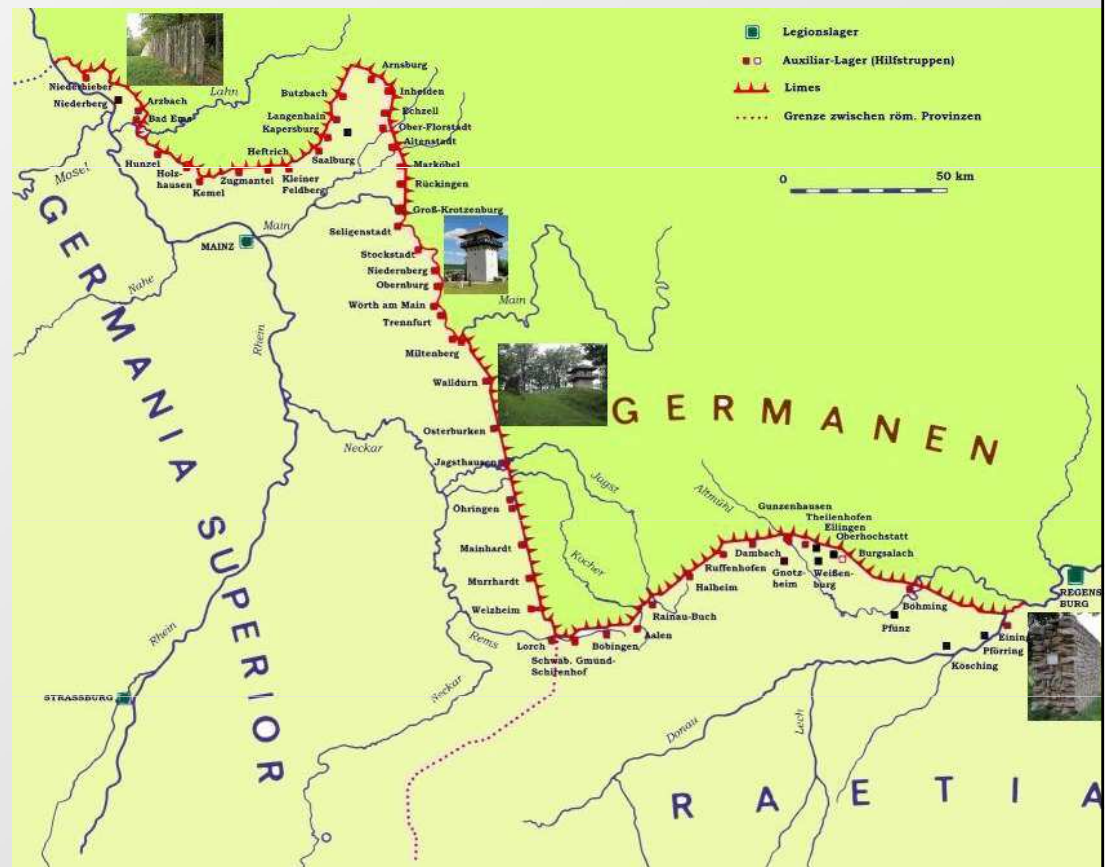
- ❏ Klíčový vliv neolitické a průmyslové revoluce
- ❏ Prvotní přístřešky: Olduvai (Tanzánie) cca před 1 mil. let, u nás Předmostí, Dol. Věstonice (většinou kočovníci).
- ❏ Typy sídel: efemerní (pomíjivá) → dočasná → sezónní → polostálá → stálá.
- ❏ První sídla městs. typu – oblast stř. východu (Jericho) – cca 8 tis. let př.n.l.
- ❏ U nás keltská oppida (Závist, Staré Hradisko, Stradonice...).
- ❏ Se vznikem centralizovaných starověkých států vznikají velkoměsta a sídelní síť, která přetrvává dodnes.

Vznik a vývoj sídelního systému

- ❏ Rysy starověkého města: dominanta paláce vládce, chrámů a paláců dvořanů, plošně velmi rozsáhlá, diferenciací čtvrtí, často i vysoký počet obyvatel (Babylon 500 tis., Řím až 1 mil.).
- ❏ Vznik sítě sídel a jejich kontinuita dodnes uvnitř LIMES ROMANUM (příklady: Vindobona, Aquincum, Colonia, Londonium, Parisium, ...).
- ❏ Po pádu římské říše úpadek a často téměř zánik.

Limes Romanum

- Legionslager
- Auxiliar-Lager (Hilfstruppen)
- Limes
- Grenze zwischen röm. Provinzen

0 50 km

Sídelní systém ve střední Evropě do konce středověku

- ❏ Oppida.
- ❏ Velkomoravská hradiště, města jako centra moci a obchodu.
- ❏ Zlatá éra vnitřní kolonizace a zakládání měst ve 12. – 15. století.
- ❏ Typologie měst podle původu a půdorysu.
- ❏ Do prům. revoluce se sídelní systém příliš neměnil.

oppidum Staré Hradisko

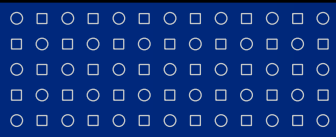

Základní charakteristika českého osídlení

- Čechy, severozápadní Morava a Slezsko mají velký počet sídel, zejména hustou síť měst a městeček a rozptýlené venkovské osídlení.
- Jihovýchodní Morava má relativně menší počet sídel.
- Osídlení je poměrně rovnoměrné, zejména v rozmístění velkých a středních měst.
- Hlavní hospodářská centra (Praha, Brno, Ostrava, Plzeň) a krajská města mají vesměs dobrou polohu.
- Obecně hustá část sídel (i když nevýhodná z hlediska rozdrobenosti) přispívá ke stírání rozdílů ve způsobu života na venkově a ve městě, usnadňuje vzájemné kontakty a rychlé poměšťování zejména v regionech velkých měst.

Základní charakteristika českého osídlení

- ❑ Velikostní struktura sídelní soustavy dokumentuje určitý růst koncentrace, ovlivněný jak přirozenou migrací obyvatelstva do měst, tak administrativními opatřeními při slučování obcí přerušenému po roce 1989 (kdy došlo k opačnému procesu dezintegrace řady sídel do původních samostatných obcí).
- ❑ Rozdrobenost sídelní sítě, nízká průměrná velikost sídel a nemožnost uspokojovat všechny potřeby obyvatel přímo v daném sídle - to všechno jsou důvody soustředování určitých funkcí v určitých typech sídel. Tento proces je podmíněn historicky a ekonomicky a vychází z **kategorizace sídel** podle střediskovosti osídlení.
- ❑ Střediskovost osídlení obecně znamená, že rozeznáváme **sídla středisková a nestředisková**.

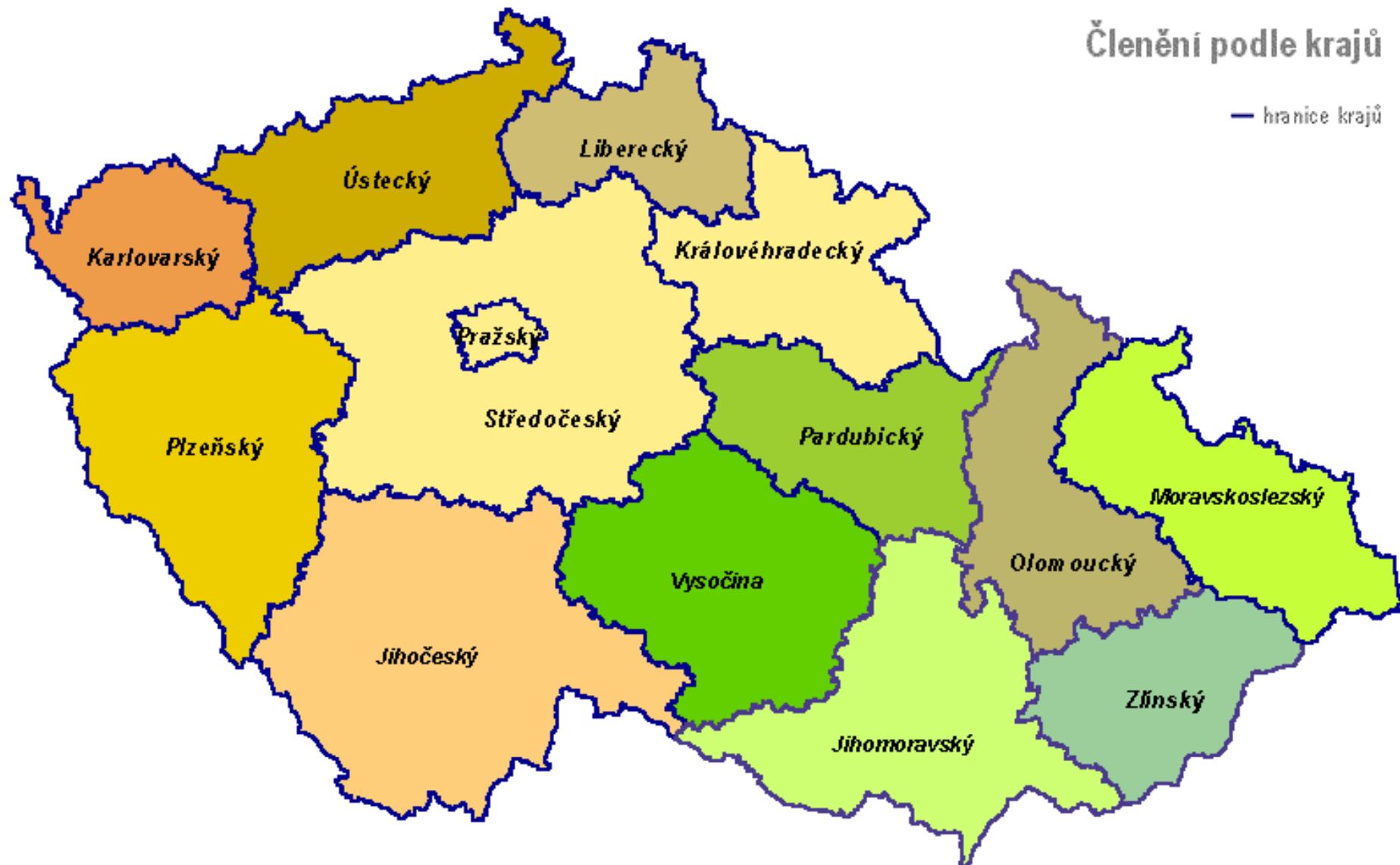

Vodňany

Sídelní systém ČR

- ▣ Hlavní město (1)
- ▣ Krajská města (14 = počet krajů, včetně Prahy)
- ▣ Statutární města (22, včetně Prahy)
- ▣ Okresní města (77 = počet okresů)
- ▣ Obce s rozšířenou působností (205)
- ▣ Obce s pověřeným obecním úřadem (384)
- ▣ Obce a vojenské újezdy (6 249)
- ▣ Základní sídelní jednotky (21 704)

Vyšší územní samosprávné celky - kraje

Poř. číslo	kraj	SPZ nová	okresní město	SPZ původní	okres v km ²	obyvatel v okrese	obyvatel v okr. městě	počet obcí
1.	Jihočeský	C	Jindřichův Hradec	JH	1 944	92 754	22 728	106
2.	Plzeňský	P	Klatovy	KT	1 939	87 991	22 988	95
3.	Vysočina	J	Žďár nad Sázavou	ZR	1 672	125 141	24 171	195
4.	Moravskoslezský	T	Bruntál	BR	1 658	104 810	17 611	71
5.	Jihomoravský	B	Znojmo	ZN	1 637	114 023	35 691	148
6.	Karlovarský	K	Karlovy Vary	KR, KV	1 628	121 847	52 906	55
7.	Středočeský	S	Příbram	PB	1 628	107 474	35 710	120
8.	Jihočeský	C	České Budějovice	CE, CB	1 625	178 140	96 742	107
9.	Jihočeský	C	Český Krumlov	CK	1 615	59 500	14 345	46
10.	Středočeský	S	Benešov	BN	1 524	93 082	16 262	114
11.	Vysočina	J	Třebíč	TR	1 518	117 310	39 022	173
12.	Olomoucký	M	Olomouc	OC, OL, OM	1 451	224 535	102 246	92
13.	Plzeňský	P	Tachov	TC	1 379	51 241	12 685	51
14.	Jihočeský	C	Prachatice	PT	1 375	51 380	11 859	65
15.	Pardubický	E	Svitavy	SY	1 335	102 380	17 583	113
16.	Jihočeský	C	Tábor	TA	1 327	102 714	36 595	111
17.	Plzeňský	P	Plzeň - sever	PS	1 323	73 241	0	102
18.	Olomoucký	M	Šumperk	SU	1 316	126 292	29 318	78
19.	Vysočina	J	Pelhřimov	PE	1 290	72 684	16 557	120
20.	Moravskoslezský	T	Frydek - Místek	FI, FM	1 273	226 612	61 018	77
21.	Vysočina	J	Havlíčkův Brod	HB	1 265	94 919	24 327	120
22.	Pardubický	E	Ústí nad Orlicí	UO	1 265	138 892	15 074	112
23.	Vysočina	J	Jihlava	JI	1 180	108 261	50 377	121
24.	Jihomoravský	B	Břeclav	BV	1 173	123 825	26 321	69

Správní obvody obcí s rozšířenou působností

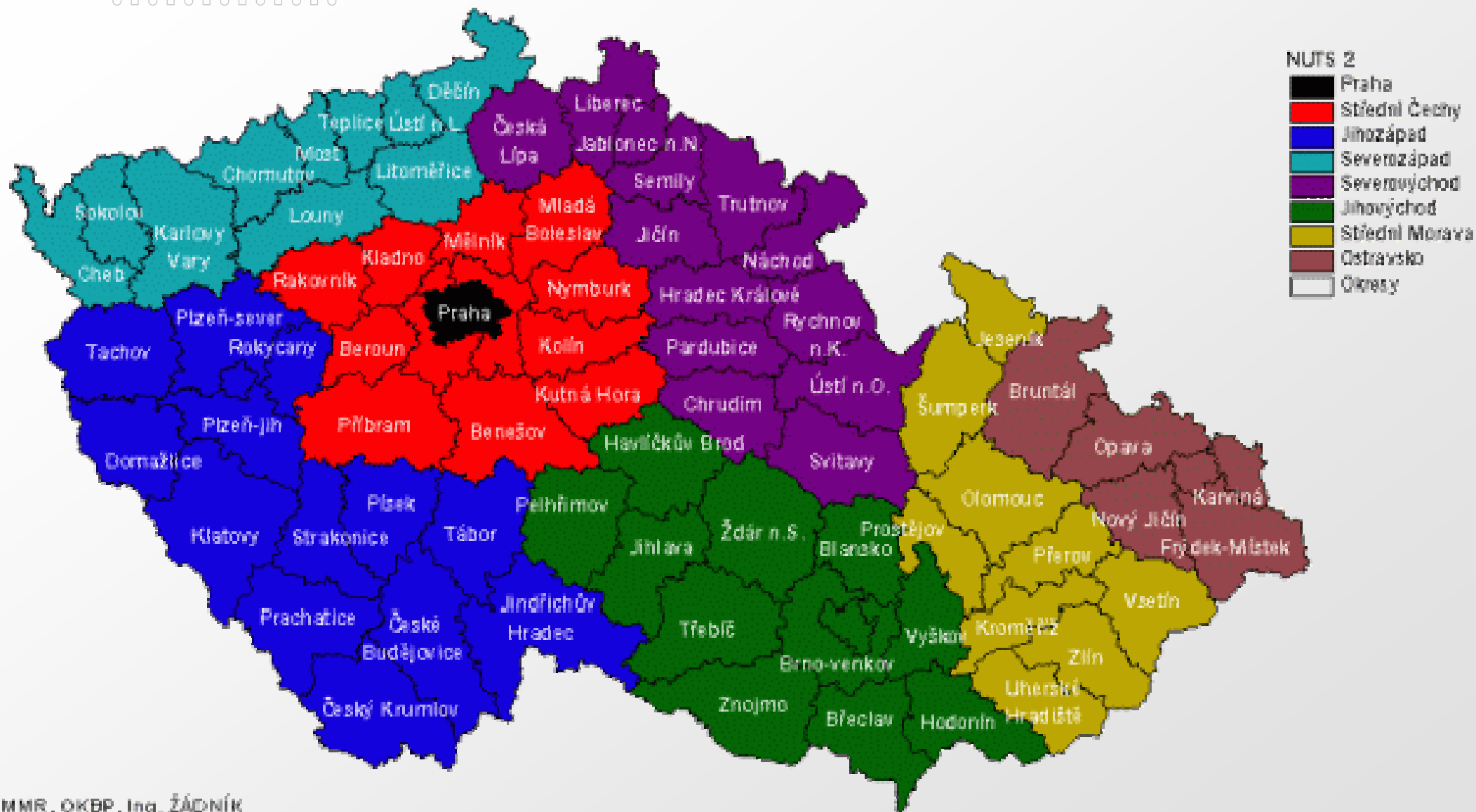

Klasifikace NUTS

- ❏ NUTS (La Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques)
- ❏ Dnem 1. ledna 2000 vstoupila v České republice v platnost Klasifikace územních statistických jednotek CZ-NUTS, která nahradila do té doby platný číselník krajů a okresů (ČKO) a zavedla systém klasifikace územních statistických jednotek používaný v zemích Evropské unie.
- ❏ Klasifikace CZ-NUTS popisuje území České republiky, je součástí evropské klasifikace NUTS.

NUTS v ČR

- NUTS 5 – obce
- NUTS 4 - okresy
- NUTS 3 - kraje (VÚSC)
- NUTS 2 - sdružené kraje (VÚSC)
- NUTS 1 - je tvořena územím celé ČR.

MMR, OKBP, Ing. ŽÁDNÍK

Vývoj počtu obcí na území ČR

Rok	Počet obcí
1930	11 768
1950	11 459
1961	8 726
1970	7 515
1980	4 778
1990	4 158
1991	5 768
2000	6 244

Trendy sídelního systému

- Zvyšování počtu funkcí sídel, což vede ke specializaci.
- Nárůst potřeby vzájemných vztahů.
- Prohlubování strukturovanosti systému.